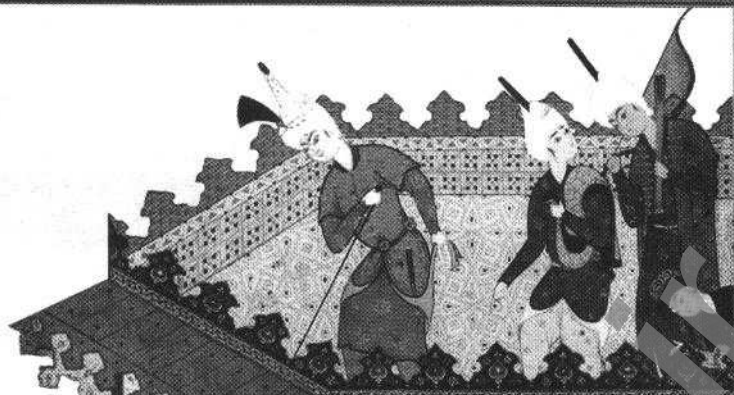

(نقد و تحلیل اندیشه‌های شاه آرمانی در شاهنامه‌ی فردوسی)

دکتر بهاره یزدانیان امیری

سرشناسه: یزدانیان، بهاره، ۱۳۶۲-

عنوان فروردادی: شاهنامه برگزیده

عنوان و نام پدیدآور: آرمان شاهان: (نقد و تحلیل اندیشه‌های

شاه آرمانی در شاهنامه‌ی فردوسی) بهاره یزدانیان

مشخصات نشر: بابل، اکسیر قلم، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۱۷۲ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۸۳۹-۵-۵

وضعیت فهرست نویسی: قیام

موضوع: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ق. شاهنامه - نقد و تفسیر

موضوع: شعر فارسی - قرن ۴ق. - تاریخ و نقد

موضوع: شاهان و فرمانروایان در ادبیات فارسی

موضوع: فر

شناسه افزوده: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ق. شاهنامه، برگزیده

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۴۱۴ ی/۴۱۴ PIR۲۴۹۵

رده بندی دیویی: ۸۱۱/۲۱

شماره کتابشناسی ملی: ۳۵۰۵۱۹۲

اَلْاَسْمَام
اکسیر قلم

دفتر مرکزی: بابل، خیابان مدرس، خیابان

ضرابپوری (رسولی ۲۴) نرسیده به جهاد کشاورزی

۰۱۱ ۳۲۳۲۵۹۴۹ - ۰۹۱۱ ۲۱۷ ۰۸۵۰

www.exireghalam.ir

آرمان شاهان

گردآورنده: دکتر بهاره یزدانیان امیری

ناشر: اکسیر قلم

طراح جلد و صفحه آرا: فرید غلامی

ویراستار: مهناز زارع/چاپ و صحافی: باختر

نوبت و سال چاپ: اول - ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه/قیمت: ۱۲۵۰۰ تومان

مقدمه ۹

فصل اول

شاهی آرمانی ۱۶

فره‌ی ایزدی ۲۰

نمادهای فره ۲۴

خویشکاری ۲۶

دین و ملک ۲۸

عدالت ۳۲

سیاست و کشورداری ۳۵

قانون ۳۸

سیاست دفاعی کشور ۳۹

عناوین والقباب سیاسی شاه ۴۰

وزارت ۴۲

دبیری ۴۳

خرد ۴۵

راستی ۴۶

دروغ ۴۹

شاه نیک، شاه بد ۵۱

آرمانشهر ۵۶

آرمانشهر در پرتو شاه آرمانی ۵۸

هنرآموزی و پرورش شاهزادگان ایران باستان ۶۰

نظام اجتماعی ۶۳

فصل دوم

عدالت در شاهنامه	۶۸
پرهیز از بیداد در شاهنامه	۷۸
فرّه شاهان در شاهنامه	۸۳
نمادهای قرّ در شاهنامه	۹۲
خرد در شاهنامه و خردورزی شاهان	۹۳
هنرآموزی و پرورش شاهزادگان در شاهنامه	۹۹
دین در شاهنامه و دینداری شهریاران	۱۰۴
بخشنده‌گی شاهان در شاهنامه	۱۰۸
دانایی و تدبیر شاهان در شاهنامه	۱۱۲
راستی شاهان و پرهیز از دروغ	۱۱۸
پرهیز از حرص و آز در شاهنامه	۱۲۶
خدمات و کشفیات شهریاران	۱۲۹
پادشاهی موروثی و نژادگی شهریاران در شاهنامه	۱۳۴
اهمّیت و مقام فرامین شهریار	۱۳۷
شاه ایرانی از نظر مردم	۱۳۹
آرامش‌شهر در شاهنامه	۱۴۳
رزم و بزم در شاهنامه	۱۴۶
فردوسی و شاهان	۱۶۳
نتیجه	۱۶۶
منابع	۱۷۰

مقدمه

شهریار ایرانی به برکت عنایتی که از سوی پروردگار شامل حالش می‌شود، همواره جایگاهی یگانه و ویژه داشته است.

شأن و شوکتی که به واسطه‌ی این توجّه به او رسیده است، وی را در جایگاهی خاص قرار داده که شهریاران ممالک دیگر محروم از آن بوده‌اند. مرتبه‌ی یک شهریار ایرانی، پایین‌تر از ایزد و بالاتر از همه‌ی آدمیان بود، از این رو مردم ایران، از وظایف خود می‌دانستند که همواره حرمت شهریار را نگاه دارند و فرمان او را بعد از فرمان خداوند پاس بدارند. این اصل در شاهنامه‌ی فردوسی به خوبی آشکار است.

فردوسی با توجّه به علاقه‌ای که به سرزمینش دارد، شهریاران و مردمان سرزمینش را همواره و در هر شرایطی می‌ستاید، و دشمنانش را نکوهش و آنان را تا درجه‌ی اهریمنان سرزنش می‌کند.

از نظر فردوسی پادشاه کامل کسی است که عادل و دیندار باشد و همواره و در هر کاری، چه در بزم و چه در رزم و چه به هنگام اجرای تصمیمات مهم مملکتی خرد پیشه کند و از هنر شهریاری تهی نباشد، راستی و درستی را از یاد نبرد و مردمش را از بخشش خود محروم نسازد و معتقد به این اصل باشد که جهان فانی است و حتی به قدرتمندانی چون او نیز رحم نخواهد کرد

و در پایان تاج و تخت را از وی خواهد گرفت. بنابراین به قدرتش غرّه نشود و آرزو و نیاز را در خود از بین ببرد. فردوسی معتقد است چنین فرمانروای فره‌مندی خود به خود دست از بیداد کوتاه می‌کند، و مردم خود را در آسایش و آرامش و نعمات و برکات فراوان نگاه می‌دارد. شاهنشاه در شاهنامه، مجری فرامین حق است، و مملکت خویش را تهی از اهریمن صفتان می‌کند، خلاصه آنکه دنیایی آرمانی استقرار می‌یابد. جامعه‌ی ایرانی فردوسی، هیچگاه بدون شهریار نبوده و ایران همواره دارای فرماندهی کل قواست. از نظر وی بقای مملکت به وجود شهریاری نیک بسته است و همواره نظارت وی را می‌طلبد.

هویت شهریاران ایرانی، با پادشاهی ایرج شروع می‌شود و تفاوت‌هایش در شرق و غرب، با حکومت تور و سلم کاملاً آشکار و از همان ابتدا بارز است. شاهنامه، این روشنی و گیرایی را مدیون هنرمندی و توانایی فردوسی است. فردوسی ابهت و جلال شاهان ایرانی را حتی بیش از یک کتیبه‌ی به جای مانده از ایران باستان، آشکار کرده است. وی عدل شهره‌ی نوشین روان، شکارگری و تیزچنگی بهرام، دانایی و تدبیر کیخسرو و خدمات و پشتکار شاهان نخستین چون هوشنگ و طهمورث و حتی بی‌خردی کاووس و غرور جمشید و علاوه بر آن مظلومیت سیاوش و تلاش‌های اسفندیار

را با چنان شکوهی نگارگری می‌کند که هر ایرانی و غیر ایرانی را مبهوت جلال شاهانه‌ی ایران باستان می‌سازد، و تلاش می‌کند تا در ذهن خود دنیای آرمانی‌ای را که آن شاهان برای پیشینیان خود ساخته‌اند مجسم کند.

همانطور که بیان خواهد شد، پادشاهان بسیاری در رزم‌ها و بزم‌ها و خوشی‌ها و ناخوشی‌ها در شاهنامه نقش داشته‌اند، این شهریاران، محبوب‌اند و مردم خود را در فراوانی و امنیت نگاه می‌دارند. برخی از آنان نیز چون ضحاک، بیدادگرند، که در نتیجه‌ی آن شخصی عامی چون کاوه که آهنگری ساده است، زمینه ساز نجات مردم کشورش از بیداد و ظلمت می‌شود. و در نهایت شهریارِ چون کیخسرو، که از نظر محققان و ادیبان، شهریارِ آرمانی ایران زمین بوده توجه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است؛ فرّ این شهریار خاص است و روز به روز او را به کمال یک شهریارِ آرمانی نزدیک می‌کند. قدرتِ عالی روحانی و جسمانی این شهریار، وجود او را محبوب و ویژه ساخته است. در نتیجه وی نمونه‌ی با شکوه و قدرتمند یک شهریار به شمار می‌آید. از همین روست که یک شهریار ایرانی همواره متمایز از یک شهریار غیر ایرانی است؛ چرا که ارزش هر پادشاه برای مردم آن جامعه متفاوت و این تفاوت برای ایرانیان به گونه‌ای دیگر است.

سعی بر آن است تا در این اثر، خصوصیات نیک و پسندیده‌ی برخی شهریاران ایران، همچون عدالت، فره‌مندی، خردمندی، بخشش، هنرورزی، دانایی و تدبیر، دین داری، راستی و درستی، پرهیز از حرص و آز و اجتناب از بیدادگری و ناراستی، بررسی شود. همچنین قدرت سیاسی شاهان ایرانی مورد بررسی قرار خواهد گرفت، چراکه شهریاران ایران زمین خصوصاً شهریاران نژاده تفاوتها و برجستگی های چشمگیری با دیگر شهریاران شرق و غرب دارند. طبیعتاً در تفکر ایران باستان و همچنین از نظر خالق شاهنامه، شهریار ایرانی آسانتر از دیگر شهریاران، توانایی تشکیل یک شهر آرمانی را دارد. شهر آرمانی، در واقع همان جهان تهی از ناراستی ها و نادرستی هاست، جهانی برتر با شبانی بی همتا. شاهنامه‌ی فردوسی یکی از شکوهمند ترین آثار فارسی، بیانگر فرهنگ، هنر، سیاست و ... جامعه‌ی ایرانی است. این اثر با ذکر احوال شهریاران و پهلوانان و مردم ایران زمین با بیانی روشن و هنرمندانه جایگاه خاصی را به خود اختصاص داده است. این اثر شاهانه که همواره خواهان سربلندی ایران است برای شهریاران ایرانی ویژگی ها و شاخصه هایی متفاوت با شهریاران سرزمینهای دیگر بر شمرده است. ایرانیان باستان بر این عقیده بودند که، ایران نزد ایزد و همچنین بر کره ی خاکی از جایگاه ویژه ای در

مقایسه با سایر کشورها برخوردار است و تجلی این تفکر را ما به خوبی در شاهنامه‌ی فردوسی مشاهده می‌کنیم؛ همچنین تاریخ شاهد آن بوده است که شهریاران ایران باستان، بهترین نمونه‌های یک شهریار آرمانی‌اند که تا چه اندازه توانسته‌اند ایران را قدرتمند و متمدن سازند. در میان همه‌ی آثار باقی‌مانده از ایران باستان تاکنون شاهنامه‌ی فردوسی بیشترین توجه را نسبت به فرهنگ ایرانیان باستان داشته است. در این راستا کوشیده‌ام تا خصوصیات یک شاه آرمانی را در اثری آرمانی همچون شاهنامه مورد تحلیل و توصیف قرار دهم.

شناخت صحیح و بجای اندیشه‌های شاه آرمانی در شاهنامه، هر ایرانی را به شناخت صحیح کشور خود در آن زمان راهنمایی می‌کند و سبب می‌شود تا مردم این سرزمین به اصالت واقعی کشور خود پی ببرند. امید دارم تا بتوانم در جهت شناساندن صحیح این اندیشه در ایران باستان و در اثر نفیس حکیم توس، سهمی هر چند اندک داشته باشم.